

A bükkszéki kőolaj-előfordulás és a „lidércfény”¹

CSIFFÁRY GERGELY

Bevezetésként szólnunk kell a földgázzal és a fogalmáról. A földgáznak a föld mélyén előforduló gázokat nevezzük, amelyek két csoportba sorolhatók: éghető, és nem éghető természetes gázok közé.

Az éghető földgázok túlnyomórészt szénhidrogénekből, az éghetetlen gázok széndioxidból (CO₂) állnak. Az éghető gázok is tartalmaznak több-kevesebb mennyiségű széndioxidot, és a nem éghetőekben is található szénhidrogének. E fő alkotórészekon kívül a természetes gázokat gyakran szennyezi éghetetlen *nitrogén* (N₂), egyeseket pedig éghető, de tüzelési szempontból nem kívánatos *kénhidrogén* (H₂S) is. Némely amerikai földgáz-lelőhelyen a szénhidrogének mellett *héliumot* (He) is tartalmaznak, amelyek mint természetes héliumforrások jelentősek.²

Visszatérve a szénhidrogénekhez, a legfontosabb szénhidrogének az ún. *nyíltláncú paraffinok* (felülről lefelé): metán, etán, propán, bután, pentán, hexán és a heptán.³ Tehát a legfontosabb szénhidrogének:

- a. A *metán*: a legegyszerűbb szénhidrogén, CH₄ képlettel írható le. Ez a vegyület, mármint a metán, a földgáz éghető alkotórészeinek a legfontosabbika.
- b. Az *etán*: C₂H₆, a legtöbb földgázban előfordul.

¹ A 2007. november 29-30-án, *Budapesten és Tatabányán* megtartott *Bányászélet – kultúra – hagyomány* című tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

² GÄRTNER László – SÜTŐ József 1964. 5.

³ JUHÁSZ Árpád 1979. 12.

c. A *propán*: C_3H_8 az etán legközelebbi rokona.

d. A *bután*: C_4H_{10} , a közismert palackozott gáz alkotórésze.

Még idesorolhatók a *pentán* (C_5H_{12}), amely már közönséges hőmérsékleten és nyomáson már nem gáz, hanem könnyen illó folyadék, de mint gőz halmazállapotú vegyület jelen van a legtöbb földgázban. Hasonlóan a *hexán*hoz (C_6H_{14}) és *heptán*hoz (C_7H_{16}).⁴ Érdeemes megjegyeznünk, hogy ezek a legfontosabb szénhidrogének, ugyanis a természetben több tízezer különféle vegyületet alkothatnak a különböző szénhidrogén vegyületek. A gyakorlatban viszont elegendő a főbb hidrogéntípusokat elkülöníteni, azokat, amelyek a felhasználás szempontjából a legfontosabbak.⁵

Végző soron a kőolaj is számtalan szénhidrogén vegyületéből és földgázból tevődik össze. A kőolaj és a földgáz keletkezésére nézve két elmélet létezik. Az egyik a *szerves eredetre* szavaz, ők vannak döntő többségben, míg a másik elképzelés szerint *szervesetlen eredetűek*, azaz a kozmoszból, ill. a földi vulkáni tevékenység szüleménye.

Mai ismereteink szerint az a legvalószínűbb, hogy a szerves vegyületek átalakítását oxigénmentes környezetben baktériumok indítják el. A kőolajban, ill. a kőolajtartalmú vizes iszapokban valóban előfordulnak olyan baktériumok, amelyek képesek a szerves anyagokból elvonni az oxigént. Ezek az ún. *anaerob baktériumok*, amelyek a tevékenységük során metánt és etánt állítanak elő, de nem tudják létrehozni a kőolajra olyannyira jellemző öt-hét szénatom számú paraffinokat, vagyis a pentánt, a hexánt és a heptánt. Valószínű, hogy a baktériumok munkáját a kőzetek veszik át. Bizonyos kőzetek segítik, befolyásolják a magasabb szénatom számú szénhidrogének képződését. Viszont ezek a folyamatok igen lassúak, és csak ún. *geológiai időben* mérhetőek.

A szénhidrogének szerves keletkezésének a *Földön* a legjelentősebb térségei a kőolaj és földgáz felhalmozódása szemszögéből az ősi tengerek sok ezer méter vastag üledék lerakódásai.⁶

⁴ GÄRTNER László – SÜTŐ József 1964. 6-7.

⁵ JUHÁSZ Árpád 1979. 11.

⁶ JUHÁSZ Árpád 1979. 16-17.

Természetesen a szerves anyagok bomlása nemcsak a földtörténeti múltban volt, hanem a *Földön* napjainkban is folyik a tengerekben és a szárazföldeken egyaránt. Metán (CH₄) keletkezik oxigénmentes (anaerob) körülmények közt végbemenő szerves anyag bomlásakor. Például a mocsarakban, de az élőlények emésztőrendszerében is. Így főként a kérődző állatok bendőjében. A természetvárok is nagymennyiségben bocsátanak ki metánt. Hasonlóképpen a rizsföldeken is metán keletkezik. Végző soron a *Föld* klímaváltozásáért is nagyban felelős a metán, amelynek üvegházhatása 22-szerese a széndioxidnak.⁷

A *mocsárgáz* nem más, mint a mocsár fenekén bomló szerves anyagok rothadásakor keletkező *metángáz*, amely buborékokban a föld felszínére tör. A meggyulladt mocsárgázt nevezte a népnyelv egykoron *lidércfénynek*.⁸ Valójában a lidércfény a meggyulladt mocsárgáz imbolygó lángja (Ignis fatui).⁹

Történeti adataink szerint az erdélyi medence egyes vidékein a gázömlések, gázszivárgások helyeit a népi emlékezet is számon tartotta. Többnyire sós vízzel együtt jelentkezett gázömléses helyeket *Erdély* területén, ahol a nép igen találóan „*zúgó-nak*” nevezte. 1690-ben *Valentin Frank von Frankenstein* nagyszombeni királybíró írta le a jelenséget. Majd 1695-ben *Luigi Ferdinando Marsigli* hadmérnök-tábornok *Erdélyben* látta és szintén leírta az 1726-ban megjelent *Danubius Pannonico-Mysicus* című művében. Többek közt ő volt az, aki ismerteti a báznai földgázzal kapcsolatos ún. „*égő forrásokat*” is.¹⁰

Nemcsak gázos forrásokról, hanem gázos kutakról is tudunk. Az egyik ilyen az újkorban a XIX. század második feléig ismert volt a *Hortobágyon* lévő kudarcsi kút. A *Hortobágy* környékén az

⁷ Üvegházhatású gázok: széndioxid (CO₂), metán (CH₄), nitrogénoxidok, a vízpára és a por. A nitrogén és oxigén magas hőmérsékleten (villámcsapáskor) keletkezik. A nitrogénoxidok két fajtája ismert: N₂O (ez a dinitrogénoxid), és az NO₂, amely a nitrogéndioxid. – GAZDAG László 2007. 1191.

⁸ *A magyar nyelv értelmező szótára* 5. 1966. 8.

⁹ *A magyar nyelv értelmező szótára* 4. 1966. 828.

¹⁰ CSÍKY Gábor 1974. 115.

egyik nevezetességének számított a kádarci csárda, amely a részeg gazdák biztos éjszakai tájékozódási pontját jelentette. Ugyanis az itteni kútból gázos víz, vagyis metántartalmú víz jött fel, azt meg lehetett gyűjtani, és mint egy fáklya világított az éjszakában.¹¹

A lidérc és a lidércfény a magyar népi hitvilágban

A *lidérc* szavunk *lidér(r)ch* alakban 1405 körül szerepel először az ún. *Schläggl Szójegyzékben*. A szó ismeretlen eredetű. Nyelvészeink szerint a kifejezés etimológiai tisztázatlansága miatt a nagyszámú s igen eltérő alak- és jelentésváltozat egymáshoz való viszonya sem állapítható meg.¹²

Visszatérve a lidércfényre elsősorban mocsarakban, lápokban növényi eredetű anyagok öngyulladásánál keletkező, éjjel látható fényjelenség. Az európai és a magyar néphitben fényjelenségek formájában megjelenő kísértet. Az ember alakú tüzes lények (például: a *tüzesember*) általában valamely életükben elkövetett vétkükért vezekelnek, a nem ember alakú imbolgó fények a kereszteleetlenül meghaltak lelke a néphit szerint, amely egyszerűsmind kincsjelző lehet. A néphit szerint a lidércfény mindkét formájában mocsárba csalogat.¹³

*Felvetődik a kérdés, hogy Bükkszék település néphagyományai között van-e, volt-e emléke a lidércnek? A XX. század utolsó negyedében végzett helyszíni gyűjtőmunka során 1977-ben arra a kérdésre, hogy mi volt a lidérc az egyik adatközlő a következőket válaszolta: „Hát csak csirke lehetett. Attól nem lehetett megszabadulni. Amit méregből mondott, azt is vitte.”¹⁴ Másik adatközlő úgy tudta: *Ha este mondta neki, hogy reggelig felépüljön a ház, azt gondolta nem csinálja meg, aztán megcsinálta azt is. Aztán, ha**

¹¹ MOLDOVA György 1995. 65.

¹² *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.* 1970. 768.

¹³ *Magyar Nagylexikon* 14. 2001. 120.

¹⁴ DIV ENA 1990-77. Tamás Ferenc gyűjtése, Bükkszék, 1977. VII. hó. Adatközlő: Antalné Ferenc Mária 65 éves, r. kat.

*nem tudott parancsolni, akkor ő volt bajban.*¹⁵ Egy további adatközlő szerint a lidércfény a következő: *„Ahol van ilyen fellobbanás, azt mondták, ott kincs van. Tüzesembernek is mondták. A rossz szellem őrizte a kincset, nem mentek el, hogy kiássák, mert a szellemtől féltek.*”¹⁶

Anélkül, hogy részleteiben elmélyednénk a magyar népi hitvilág egyik leggazdagabban adatolható fogalmában, leszögezhetjük a következőket az egész magyar nyelvterületen meglévő természetfeletti lényről, a lidércről. A legfontosabb alakváltozatai közül itt *Bükkszéken* is ismert a csirke. hangsúlyozni szeretném, itt is ismert a lidércről, hogy a gazdája minden kívánságát teljesíti. Sőt arra is van adat a faluból, hogy a lidértcől megszabadulni úgy lehet a hiedelem monda szerint, ha teljesíthetetlen feladatot adnak neki.¹⁷ Erről *Bükkszéken* azt vallották: *„Hát a lidércről csak annyit tudok, hogy volt, hogy ilyen kicsi tojás volt, azt mondták, hogy ha azt a hóna alá teszi, 21. napra kikel, abból lesz a lidérc, az hozza a pénzt a házhoz. De attól megszabadulni nem lehet könnyen, csak ha olyat parancsol neki, amit nem tud teljesíteni, vagy olyan helyre küldi, ahová elmegy a lidérc, aztán elpusztul... vagy ha olyat kér, amit nem tud teljesíteni. Az meg azt mondta, hogy menjen el a Dunához, azt hozzon rostált kavicsot. Azt nem tudott rostált kavicsot hozni, hanem belefűlladt a lidérc a Dunába.*”¹⁸

A lidércfény egyik általánosan ismert alakja volt a magyar hitvilágban az ún. *tüzesember*.¹⁹ A faluban erre is emlékeztek.

¹⁵ DIV ENA 1990-77. Tamás Ferenc gyűjtése, Bükkszék, 1977. VII. hó. Adatközlő: Zagyva Mihályné Maruzs Klára 79 éves, r. kat.

¹⁶ DIV ENA 1990-77. Tamás Ferenc gyűjtése, Bükkszék, 1977. VII. hó. Adatközlő: Józsa Károlyné Tarjányi Etelka 72 éves, r. kat.

¹⁷ PÓCS Éva 1980. 3. 452-453.

¹⁸ DIV ENA 1990-77. Tamás Ferenc gyűjtése, Bükkszék, 1977. VII. hó. Adatközlő: Józsa Károlyné Tarjányi Etelka 72 éves, r. kat.

¹⁹ PÓCS Éva 1980. 3. 454.

Igazolható-e a mocsárgáz jelenléte történeti adatokkal Bükkszéken?

Szólunk már arról, hogy a lidércfény a meggyulladt mocsárgáz jelenlétére utal. Felvetődik viszont az a kérdés, hogy *Bükkszéken* történeti adatokkal igazolható-e a mocsárgáz megléte?

A faluban a *Dobó utca 46.* számú telken áll napjainkban is az ún. *Práffy* kúria műemlék épülete, amelyet 1820 körül a *Práffy* család építtetett.²⁰

1937-ben írták, hogy *Práffy Nándor* egri gőzmalom-tulajdonos mesélte, hogy egykor a családi kúriájuk előtt *Bükkszéken* – a mai az akkor olajteleppé változott réten – az 1914 előtti években, nyári éjjeleken mindig kísértetet véltek látni a helybéliek. Lángoszlopok imbolyogtak néha a rét felett. Valószínű, hogy a földből feltörő gázoszlopok gyúltak meg, és az vélték a jámbor falusiak hazajáró elkárhozott lelkeknek. *Práffy Nándor* apja egy alkalommal kutat furatott. Az egyik munkás a kút fenekén munka közben pipára gyújtott. Óriási robbanás történt, magas lángoszlop csapott fel a kútból, a munkás összeégett, s alig tudták megmenteni az életét. Ezt a kutat betömték és másikat ástak, de ott is gázok törtek elő, azért azt is betömedékelték.²¹

A hazai földtani irodalom számon tartotta már a XIX. század derekától, hogy *Bükkszéken* a kutakban a kőolaj is megtalálható nyomokban. 1859-ben írták, hogy a faluban lakó *Zagyva János* házának az udvarában volt egy kút, a vize savanykás ízű, ennek a vizén néhol „*auch noch jenen von Naphta besitz*”, azaz a kőolaj megül.²²

Bükkszéken a *Fürdő* és az *Egri út* környékén élő lakosok az 1920-as és 30-as években kútásáskor, vagy a pincében petróleum szagot, olykor metán jelenlétét érezték és tapasztalták.²³ Végso-

²⁰ DERCSÉNYI Dezső – VOIT Pál 1969. I. 573.

²¹ *Hevesvármegye*, 1937. május 4. 14. – A Hevesvármegye folyóirat munkatársának látogatása a bükkszéki olajmezőn.

²² WACHTEL, David 1895. 160. – A szénhidrogének előfordulására *Heves megyében* az újkorban lásd: CSIFFÁRY Gergely 2000. 136-139.

²³ ZAGYVA SEBŐK Lajosné 1987. 1-2.

ron a község környéki olaj- és gáz indikációk alapján 1936-ban mélyfúrások telepítésével az ún. „Bükkszéki boltozaton” szénhidrogén kutatást kezdeményeztek.

Megállapíthatjuk, hogy a településen néprajzi és történeti adatokkal igazolható a lidércfény alapjául szolgáló mocsárgáz jelenléte, a környéken a szénhidrogén kutatásokra irányította a geológusok figyelmét az 1930-as évek derekán.

Adatok a bükkszéki kőolajkutatás- és termelés történetéhez (1936-1949)

Alig másfél évtizednyi története van a bükkszéki kőolajfeltárás hasznosításának. 2007. augusztus 11-én a *Salvus Termál Gyógyfürdőben* megemlékeztek a bükkszéki olajbányászat és feltárások nyomán ismertté vált *Salvus* gyógyvíz 70. évfordulójáról.²⁴

Bükkszéken a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. 1936-ban szénelőfordulás után kutatott. Ettől függetlenül a *Magyar Királyi Földtani Intézet* munkatársai közül előbb *dr. Rozlozsnik Pál* geológus helyszíni kutatásai, majd *dr. Schréter Zoltán* geológus megállapításai nyomán 1936 őszén *Bükkszéken* földgáz- és kőolaj előfordulásra irányuló munkák kezdődtek.²⁵

Heves megye területén *Parád-Recsk*, valamint *Bükkszék* térségében meginduló mélyfúrásokat az *Iparügyi Minisztérium Bányászati Osztálya* kezdeményezte, és finanszírozta. A mélyfúrásokat az iparügyi miniszter megbízásából a *Debrecenben* székelő nagyalföldi *M. Kir. Bányászati Kutató Kirendeltsége* végezte. A fúrások célja kőolaj- és érlelőhelyek feltárása volt. Az előzményekhez tartozik, hogy a recsk *Lahóca* hegyi ércbányában a kőolajelőfordulás a XIX. századtól ismert volt. Éppen 1936-ban az a jelenség felerősödött, mivel a bányában előszivárgó kőolajból naponta 20 liternyi lehetett összegyűjteni. Ezért *Recsk*en a *Lahóca* hegyen olaj, *Parádóhután* színesérc-előfordulás után kutattak. A lahócai kutatásokhoz előzetesen a hegyre még egy 2 km hosszú új

²⁴ *Heves Megyei Hírlap*, 2007. augusztus 13. 14.

²⁵ LEGÁNYI Ferenc: Én. I. 405.

utat is kellett építeni. A kutatásokra szánt összeg abban az évben 300000 pengőt tett ki.²⁶

Miután *Bükkszék* környékén a talaj kőolaj nyomokat mutatott, több próbafúrást végeztek, a fúrások nyomán kőolaj jelenlétére utaló gázok törtek fel.²⁷ 1937 januárjában az *Iparügyi Minisztérium Bányászati Osztálya* új fúrásokba kezdett. Az 1500 méter mélységűre tervezett fúrásban már 130 méter mélyen nagymennyiségű szénsav és sósvíz tört a felszínre. Már akkor megcsillant a lehetősége, hogy a sós vízre jelentős gyógyfürdőt lehet telepíteni.²⁸

1937. április 8-án az a feltűnő hír jelent meg az egyik országos kiadású esti lapban, hogy *Bükkszék* határában kőolajmezőre bukkantak. A bükkszéki olajmező 4 km hosszú és 1,5 km széles, a fúrás naponta 300-400 nyersolajat ad. Az újságcikk természetesen erős túlzásokat is közölt. Egyebek közt azt, hogy a bükkszéki olajmező akkora, mint az 1920 után elcsatolt *Nyitra megyei Egbellén* találtak. A túlzások sorában azt is írták, hogy hosszú életű lesz a kitermelés, viszont utóbb az olajmező művelése mint látni fogjuk nem igazolta túlzottan optimista várakozásokat.²⁹

1937. április 10-én a helyi újság szerint, mélyfúrás nyomán *Bükkszéken* 263 méter mélyen elérték az olajtartalmú szintet, ahonnan naponta 140 kg jó minőségű kőolajat hoznak fel, nagyhét keddjén 1700 kg-ot, azóta napi 300-400 kg kőolajat ad a kút.³⁰

Az újságcikk szerint a falu melletti az 1. sz. kutatófúrás 263 méterében olajtartalmú szint jelentkezett, amelyből kanalizással naponta 150 liter olajat tudtak kiemelni. A fúrás 326-338 métere közti szakaszból 200-300 liter olajat kanalizáltak naponta. Majd ezt a fúrást tovább mélyítették 654,2 méterig, és több helyen fordultak elő olajnyomok. E fúrás kedvező eredményei nyomán indultak meg 2. sz. fúrás munkálatai. Ennek a 285. méterében erős olajsintet ütöttek meg, amelyből 1937. április 25-től a kút már folya-

²⁶ *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1936. augusztus 25. l.; 1937. április 10. l.

²⁷ *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1936. október 27. l.

²⁸ *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1937. január 24. 2.

²⁹ VITÁLIS István 1937. 256.

³⁰ *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1937. április 10. l.

matosan termelt, és ez a nap tekinthető a bükk-széki kőolaj-kitermelés kezdetének.³¹

1937 május elején a bükk-széki 2. sz. kútból 283 méter mélyről 5 perc alatt 480 liter olaj került a felszínre. Ezt tartálykocsin vitték *Recskre*, onnan vasúti tartálykocsikon *Budapestre* szállították finomításra. Ekkor már 4 fúrógép dolgozott a telepen, az ötödiket pedig éppen elkezdték beszerelni. A *Magyar Államkincstár* 320 pengő bérleti díjat fizetett katasztrális holdanként a kutatásra igénybe vett földekért.³²

1937 májusában azt tervezték még, hogy az esetleges újabb fúrásokkal 20 tonnára emelik a napi kitermelést. A munkálatokat *Faller Gusztáv* műszaki tanácsos vezette, ill. *dr. Schréter Zoltán* főgeológus irányította a geológiai kutatást. Üzemvezető: *Králik* (keresztneve ismeretlen) úr volt. A helyi lakosok azt panaszolták, hogy más megyéből hoztak szakmunkásokat, – főleg *Hajdúszoboszlóról* – a helyieket pedig inkább elküldték. *Králik* üzemvezető napi 2 pengő bért fizetett a helybeli napszámosoknak, akiknek a száma 50-60 főre tehető.³³

1937. október 1-én *Darányi Kálmán* miniszterelnök vezetésével 125 fős parlamenti képviselőkből álló csoport látogatta meg a bükk-széki telepet. A mélyfúrásoknál *Bornemissza Géza* iparügyi miniszter, *Telegdi Róth Károly* geológus, egyetemi tanár tartott tájékoztatót az üzem helyzetéről. 1936 decemberétől már 14 mélyfúrást indítottak, ebből kettővel felhagytak, 4 még üzemelt, 8 további fúrást befejeztek és termelőkúttá alakították át. A bükk-széki kőolajmező 1937. április 28-szeptember 29. közti 5 hónapban közel 80 vagon (800 tonna) nyersolajat termelt 60 000 pengő értékben. A fúrásoknál és a telepen összesen 120 munkás dolgozott. *Bükk-széken* naponta 5-10 tonna kőolajat hoztak a felszínre.³⁴

1937 október harmadik hetéig még további két új kutat létesítettek, az egyik naponta egy vagon (10 tonna) nyersolajat adott. Az olajmező súlypontja *Sirok* felé tolódott el. A kitermelt nyers-

³¹ CSATH Béla 1997. I. 353.

³² *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1937. május 4. 2.

³³ *Hevesvármegye*, 1937. május 4. 14.

³⁴ *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1937. október 2. 3.

olajat a *Fanto* cég vette át a kincstártól feldolgozásra, amelyből benzint és benzin származékokat állítottak elő. Ekkor még bízva az olajlelőhely hosszú távú működésében, azt tervezte az állam, hogy kellő mennyiségű kőolajkészlet birtokában döntenek később a feldolgozás jövőjéről. Ekkor még nem döntötték el, hogy valamelyik külső vállalatnak adják-e át feldolgozásra a termelvényt, vagy pedig saját kőolaj-finomítót létesítenek.³⁵

A bükkészéki olajmező 1938-ban.

(A *Magyar Olajipari Múzeum [Zalaegerszeg]* archívumából.)

A geológusok közül 1937-ben *dr. Vitális István* óvatos becslése szerint a bükkészéki olajmező az ország nyersanyag-szükségletének egy kis töredékét, vagyis 1-2 százalékát, tehát évente átlag 70-80 vagon, illetőleg igen szerencsés esetben évenként 200-400 vagon termelés lehetőségét valószínűsíti.³⁶

Bükkészéken 1938-1939-ben két év alatt 80000 tonna nyersolajat termeltek ki, 800000 pengő értékben.³⁷ Valójában az olajki-

³⁵ *Eger-Gyöngyösi Újság*, 1937. október 21. 2.

³⁶ VITÁLIS István 1937. 17.

³⁷ TELEGDY-RÓTH Károly 1940. 11.

termelés a kezdetektől ráfizetéses volt, azért mert a kormány a nagyipart támogatta. Az 1945. május 25-én kelt főispáni jelentés szerint: „A nyersolajat a Schell Gyár kapta meg és 8 és fél filléres áron, és nyersen szállították a budapesti finomítóba a termelvényt. Úgyhogy az állam évente ráfizetett erre az üzletre, míg a Schell gyár igen szépen keresett ezen.”³⁸

Időközben a telepen sok kutat lemélyítettek, viszont azok közül csak 27 termelt kőolajat. 1938-ban, a termelés legkimagaslóbb évében összesen 5559 tonna nyersolajat sikerült a felszínre hozni. Viszont már ekkor kiütköztek azonban a később elhatalmasodó nehézségek. Nevezetesen 1939-től kezdődően a kezdetben sikeresnek induló olajmező termelő kútjai sorra elvizesedtek.³⁹

Bükkszék legkiadósabb és leghosszabb élettartamú kútja, a 39. sz. 1940. május 1-ig 527 napon keresztül 1410 tonna kőolajat termelt, azaz – jellemző számadat a termelés volumenére – naponként 2,7 tonna nyersolajat lehetett belőle kiszivattyúzni. Utóbb ez a kút még a kanalizációval is hosszú ideig működött.⁴⁰

Bükkszéken a kőolaj nagyobb és jobb minőségű hányadát az ún. *Csonkás-mező* adta. Az 1940. május 1-ig kitermelt, kereken 10000 tonna nyersolaj mennyiségének a 70%-a a *Csonkásból* származott, míg a 30%-a pedig az ún. *Templom-mezőből*. A csonkási olajjal együtt csak kevés gázmennyiség mutatkozott. A földgázt *Bükkszéken* sem a termelésnél, sem egyéb célokra felhasználni nem lehetett. Ezért a kőolaj kitermelése mindvégig szivattyúzással, ill. kanalizáció útján történt.⁴¹

A bükkszéki olajmező hozama 1938-ban sem haladta meg a napi 25 tonnát. 1943-ban már csupán 1 tonnára csökkent.⁴² Sajnos tévesen állítja a szakirodalomban *A magyar bányászat évezredes története* monográfia, hogy 1943 után a bükkszéki mező teljesen kimerült, és az *Iparügyi Minisztérium* a kőolajbányászatot be-
szüntette.⁴³

³⁸ SUGÁR István 1975. 6.

³⁹ SÁRKÖZI Zoltán 1989. 148.

⁴⁰ TELEGDY-RÓTH Károly 1951. 9.

⁴¹ TELEGDY-RÓTH Károly 1951. 9.

⁴² CSATH Béla 1997. I. 353.

⁴³ CSATH Béla 1997. I. 353.

A II. világháborús front elvonulása után *Nemródi András* művezető 1945. február 26-án *Heves vármegye* alispánja számára írt jelentéséből tudjuk, hogy az üzemnél 70-80 tonna nyersolajkészlet volt, s havonta 25-30 tonna olaj kitermelésére volt képes a telep. A beszámolóból kiderül, hogy a telepen felállítottak egy kísérleti olajfinomítót. A berendezéssel 192 kg nyersolajból lepárlással 40 kg benzint, 29 kg petróleumot, 36 kg gázolajat és 6 kg paraffinos kenőolajat tudtak előállítani. Naponta két lepárlást végeztek. A jelentés szerint az üzemnél éppen a finomító bővítésén dolgoztak, mellyel már a teljes napi termelést képesek lettek volna lepárolni. Az átépítéshez pénzbeli segítséget kértek a vármegyétől.⁴⁴

1945 március elején mivel rendkívüli volt a fűtőanyaghiány *Dudik Ferenc* fűrómester kezdeményezésére a bükkszéki olajkutat művelésére kértek és kaptak engedélyt a megszálló szovjet katonai hatóságoktól.⁴⁵ 1945. április 14-én *Nemródi Andrást* üzemvezetői megbízottnak nevezték ki, s az olajfinomítás irányítójává *Vígh Andor* üzemi tisztet tették. A termelési jelentéséből kitűnik, hogy 1945 márciusában a finomítóban az összes feldolgozott nyersolajból a lepárlás során 40% benzint, 19% petróleumot, 50% gázolajat, ill. 1% kenőolajat sikerült előállítani. Egy hónappal később a finomítási arányok is változtak. A szivattyúk és a kanalazó gépek átszerelésével emelték a kitermelést. 1945. április 19-én 536 kg, április 20-án 768 kg, április 21-én 1216 kg és április 22-én 432 kg nyersolajat termeltek naponta. Viszont 1945. május 1-24 közt 22498 kg, azaz 22,5 tonna nyersolajat hoztak a felszínre.

1945 májusában a főispán jelentéséből kiderül, hogy olajra égetően szükség volt a tavaszi mezőgazdasági munkák végzésekor a munkagépeknek, ez volt az egyedüli hajtóanyag *Heves megyében*. Május hónapban további 14 hordó finomítóból kikerült benzint a minisztériumi gépkocsik üzemanyagaként szállítottak a fővárosba. 1945 május második felében a bükkszéki finomítóból már hetente 6-8 hordó (kb. 600-800 liter) benzint szállítottak *Budapestre*.

⁴⁴ HML Főispáni Közellátási Kormánybiztos iratai. 1945. II. 26. 83/1945.

⁴⁵ DANCZA János 1961. 220.

Idővel kiderült, hogy a helyi finomítóban előállított benzin a gépjárművek üzemelésére nem nagyon alkalmas, mert a berendezéseket rövid idő alatt tönkretette. Viszont a rendkívüli fűtő- és hajtóanyag-hiány miatt ezt nem vették, ill. vehették figyelembe. A petróleumot *Heves megye* és *Eger* lakosainak 1945 májusában literenként 8-10 pengő áron árusították.⁴⁶ Az igazsághoz tartozik, hogy a primitív finomítóból kikerülő petróleum is hagyott maga után kívánni valót. Az ott készült petróleumot csak úgy lehetett elégetni, hogy egy kevés konyhasót tettek a fűtőanyagba.⁴⁷

1945 tavaszán az ország újjáépítésének a kezdetén csekély termelése ellenére a bükkszéki finomító rövid időre országos jelentőségűvé vált. Két ok miatt ez volt az egyetlen kitermelő vállalat, amely működőképes volt, s ugyanakkor közel 80 vagonnyi (1 vagon 10 tonna) készlettel rendelkezett a front átvonulása utáni inséges időkben. Ezért az ásványolajat és a finomító termelvényeit 1945 júniusában a kormányzat zárolta. Majd utóbb úgy döntött, hogy a termelt petróleumot és a gázolajat helyben, azaz *Heves megye* területén engedélyezi felhasználni, míg a finomító teljes benzintermelését az *Iparügyi Minisztérium* saját gazdálkodásába utalta.⁴⁸

1947. december 12-én *Pethő Lajos* a *Magyar Kincstári Mélyfúrás Üzemzetősége* bükkszéki irodatisztje üzemi jelentésében beszámolt az 1947. június~november közti termelési eredményekről.⁴⁹

Termelési eredmények

Időpont	Benzin	Petróleum	Nyersolaj	Létszám
1947. VI.	682 kg	842 kg	1520 kg	58 fő
1947. VII.	2861 kg	6826 kg	10101 kg	55 fő
1947. VIII.	1768 kg	3615 kg	5780 kg	73 fő
1947. IX.	1741 kg	3515 kg	5760 kg	59 fő
1947. XI.	734 kg	1710 kg	2630 kg	47 fő

⁴⁶ SUGÁR István 1975. 6.

⁴⁷ A szerző saját gyűjtése. *Dancza János* (Eger) muzeológus szíves közlése, 1975. május 3.

⁴⁸ SUGÁR István 1975. 6.

⁴⁹ HML XXXII-35/1. Üzemi jelentés 1947. december 12.

A telepen a táblázatban közölt fizikai munkásokon kívül összesen egy szellemi munkás (irodatiszt) volt alkalmazásban

Munkabérek 1947. VI-XI. hónapban

	Június	Július	Augusztus	Szeptember	November
Teljesített munkaóra	12 552	10 264	14 400	13 236	8 886
Bruttó kereset	20 639 Ft	19 807 Ft	23 864 Ft	21 466 Ft	18 239 Ft

Az ország újjáépítésére bevezetett 3 éves terv során tervbe vették a bükkszéki fürdőhely kiépítését, továbbá, hogy a sós vízre egy szódagyárat létesítenek. A helyben felszínre törő forró víz konyhasó, szódabikarbóna és jódtartalmának a kiaknázására tervezték a szódagyárat.⁵⁰ A tervezett szódagyár nem valósult meg, minden valószínűség szerint a felszínre kerülő sós víz mennyisége a fürdőhely és a szódagyár egyidejű kiszolgáláshoz már kevés volt. Ezért a szódagyár helyett utóbb a gyógyvizet palackozták.

A bükkszéki olajtelepet és a kis kapacitású finomítót 1949-1950-ben végleg bezárták. A megszűnését a magas termelési önköltség, új olajmező hiánya, s a régi kimerülése okozta.⁵¹

A bükkszéki olajkitermelés jelentőségét az adja, hogy a trianoni Magyarország területén sorrendben ez volt a második kőolajtelep, amelyet üzembe helyeztek. A *Zala megye Budafa-pusztá B-1 kútban* 1937. február 9-én felfedezett szénhidrogén-készlet a hazai kőolaj- és földgáztermelés kezdetét jelentette. *Bükkszéken* 1937. április 25-től kezdtek kőolajat kitermelni. Az itteni olajmező további különlegességét az adja, hogy 1945-ig *Magyarországon* összesen 35 helyen folytattak szénhidrogén-kutatást, és ebből nyolc terület vált eredményessé. Ezek a következők voltak: *Budafapuszta, Bükkszék, Lovászi, Lendvaújfalu, Hahót-Pusztaszentlászló* olajtelepei, a mihályi szénsav-felhalmozódás, az inkei, valamint a körösszegapáti széndioxiddal kevert szénhidrogén gáztelepek üzembe állítása.⁵²

⁵⁰ *Újjáépítési Lexikon* 1947. 327.

⁵¹ SÁRKÖZI Zoltán 1989. 149.

⁵² CSATH Béla 1997. I. 353-354.

A Salvus gyógyvíz és gyógyfürdő

A bükkszéki szénhidrogén-előfordulás nem csupán kis kiterjedésű volt, hanem 1939-től a feltárt és termelésbe vont olajkutat gyorsan elvizesedtek. A községi nyilvános strandfürdő a sósvízre már 1939-től létezik. A kút palackozott vizét 1940-ben hozták először forgalomba. A fürdőtelep a mai formájában 1947-ben épült ki a község központjától 400 méter távol, 15300 m² területen fekszik, ebből 6600 m² füvesített, fásított ligetes terület. A gyógyvíz 1951 óta „Salvus” néven vált ismertté. A termálkút 517 méterről fakad, 1000 liter/perc vízhozamú, a sótartalma magas, 23 g/liter. A bükkszéki sósvíz az alkáli-hidrogén-karbonátos-kloridos, brómos-jódos gyógyvizek csoportjába tartozik. Ivókúra keretében eredményesen alkalmazható heveny és idült gyomorhurut, gyomorsavtúlnegés, továbbá légutak heveny, vagy idült gyulladásának a gyógyítására. Sikeresen alkalmazható bélrendszeri megbetegedések kezelésére. A gyógyhatású víz fürdőkúra formájában a reumatikus- és ízületi bántalmak gyógyulását segíti elő. 1980-ban 100000 vendéget fogadott a fürdő telep.

1967 májusában a gyógyfürdő mellé felépült egy korszerű gyógyüdülő, amelyhez tartozott a konyha, az étterem, a büfé, egy beépített gyógyvizés medence, továbbá elkészült a központi fűtés, s egy kultúrterem.

A bükkszéki forrásból 1959-ben percenként 1000 liter, naponta közel 14400 hektoliter gyógyvíz tör fel.⁵³ A vizet a mélyből felnyomó földgáz metántartalmától gáztalanító medencében szabadítják meg, s így kerül a palackozásra, ill. a fürdőmedencékbe. 1972-ben már naponta 2500 liter vizet palackoztak, s annak jelentős részét exportra. 1972 előtt még *Bükkszéken* palackoztak, majd egy újabb döntés eredményeként ez a tevékenység 1973 elején megszűnt. Attól kezdődően a vizet tartálykocsikkal vitték a fővárosba, egy fordulóban 10 m³-t, a többi haszontalanul elfolyt a patakban, s így naponta 500 m³ gyógyvíz ment veszendőbe. A palackozót a *VIKUV Gyógy- és Ásványvíz Üzeme (1112 Budapest,*

⁵³ CSIFFÁRY Gergely 1998. 46-47.

Kőérberki út 1039.) működtette. E cég évente 1,6-1,7 millió palackot töltött meg a *Salvus gyógyvízből*.⁵⁴ 1980-ban már napi 10000 üveget palackoztak, amelynek a felét exportálták.

I r o d a l o m

Rövidítések

Agria = Az *Egri Múzeum Évkönyve*, a XVIII. kötettől ez a sorozat elnevezése.

DIV ENA = Dobó István Vármúzeum, Eger, Egri Néprajzi Adattár

DIV LUK TA = Dobó István Vármúzeum Legújabbkori Történeti Adattár, Eger

HML = Heves Megyei Levéltár, Eger

r. kat. = római katolikus

A magyar nyelv értelmező szótára (1966) 4-5. kötet. Budapest. Akadémiai Könyvkiadó.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (1970) II. kötet. Főszerk.: Benkő Loránd. Budapest. Akadémiai Könyvkiadó.

CSATH Béla (1997): Szénhidrogénbányászat. = Faller Gusztáv–Kun Béla – Zsámboki László (szerk.): *A magyar bányászat évezredes története*. I. kötet. Budapest. 349-357.

CSIFFÁRY Gergely (1998): Ásványvizek, gyógyvizek, fürdők Heves megyében. = *Agria XXXIV*. Szerk.: Petercsák Tivadar – Szabó J. József. Eger. 33-89.

CSIFFÁRY Gergely (2000): A szurok és a kőolaj használata a régi Magyarországon. = *Agria XXXVI*. Szerk.: Petercsák Tivadar – Veres Gábor. Eger. 101-146.

CSÍKY Gábor: Az erdélyi kőolaj- és földgáz kutatások története. (Fejezetek a magyar kőolajkutatás történetéből). = *A Magyar Olajipari Múzeum Évkönyve 1969-1974*. I. kötet. Zalaegerszeg. 101-134.

DANCZA János (1961, Eger) visszaemlékezése. DIV LUK TA 46-73. Kézirat, Eger. 1961. augusztus 15. 1-254 Á/4 lap.

DERCSÉNYI Dezső – VOIT Pál (szerk.) (1969): *Heves megye műemlékei*. I. kötet. Budapest. Akadémiai Könyvkiadó.

⁵⁴ *Heves Megyei Népújság*, 1973. február 18. 6.

- GÄRTNER László – SÜTŐ József (1964): *A földgáz, kőolaj és szén ipari felhasználása*. Budapest. Táncsics Könyvkiadó.
- GAZDAG László (2007): Miért melegszik a légkör. = *Élet és Tudomány*, LXII. évf. 38. szám. szeptember 21. 1190-1192.
- LEGÁNYI Ferenc: *Én. Múzeumi Napló*. I. kötet. Kézirat. Gyöngyös, Mátra Múzeum Adattára.
- JUHÁSZ Árpád (1979): *A kőolaj nyomában*. Budapest. Gondolat Könyvkiadó.
- Magyar Nagylexikon* (2001): 14. kötet. Budapest.
- MOLDOVA György (1995): *Magyarország szennybemenetele. Riport a környezetvédelemlről*. Budapest. Dunakanyar 2000 Könyvkiadó.
- PÓCS Éva (1980): Lidérc, lidércfény. = Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*, 3. kötet. Budapest. 452-454.
- SÁRKÖZI Zoltán (1989): Társadalom- és gazdaságtörténet az új- és legújabb korban (1848-1980). = Bakó Ferenc (szerk.): *Palócok II. Újkorri történelem és népi társadalom*. Eger. 113-200.
- SUGÁR István (1975): A bükkszéki benzin. = *Heves Megyei Népújáság*, május 2. 6.
- TELEGDI-RÓTH Károly (1940): Magyarország bányászata a világháború után. = *Természettudományi Közlöny*, január-március. 1-13.
- TELEGDI-RÓTH Károly (1951): A bükkszéki ásvány(olaj)kutatás és termelés földtani tanulságai. = *A Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve*, Bp. 40/2. 3-21.
- Újjáépítési Lexikon* (1947): Vármegyék és városok, közületek és intézmények. Melléklet A demokratikus Magyarország újjáépítése című munkához. Budapest. 259-344.
- VITÁLIS István (1937): A lispei és bükkszéki földgáz és földiolaj. = *Természettudományi Közlöny*, 5. szám. 247-258.
- WACHTEL, David (1859): *Ungarns Kurorte und Mineralquellen*. Oedenburg (Sopron).
- ZAGYVA SEBŐK Lajosné (1987): A bükkszéki Salvus víz története. DIV LUK TA 8-87. Bükkszék. Kézirat. 1-4.

